

vart, majd további tíz esztendeig ismét csak magánbeszélgetésekben esett szó minderről. 1985-ben Spomenka Hribar adott közre a *Nova revija*-ban egy szenvedélyes hangú esszét NEMZETI MEGBÉKÉLÉS címmel, a bűn megvallására, megbánásra és megbékélésre hívta fel az egykori tetteiket. A felhördülés ismét óriási volt, ám ettől kezdve, párhuzamosan a szlovén közélet pluralizálódásával, megkezdődött az össznépi trauma nyilvános feldolgozása. A múlt őszön a radikális szlovén ifjúsági lap, a *Mladina* közölni kezdte a túlélők visszaemlékezéseit.

Drago Jančar novelláját 1984-ben közölte a *Nova revija*.

Hogy miért gondolta mindezt végig a szlovén író éppen az argentin desaparecidók ürügyén? Mert akik elkerülték a szlovén Katynt, azon szlovén domobranok tízezrei menekültek annak idején Argentínába; jelentős szlovén kolóniák alakultak ki a dél-amerikai ország nagyvárosaiban, és az ottani emigráció második, harmadik nemzedéke most kezdi a párbeszédet az óhaza háború utáni nemzedékeivel.

Drago Jančar

KÉT KÉP

Gállos Orsolya fordítása

„A sors kedveli az ismétléseket, variációkat, szimmetriákat... Megölik őt, és ő nem tudja, csak azért hal meg, hogy elismételjen egy jelenetet...”
(J. L. Borges: BONYODALOM)

„Képzeld el, hogy az emberek egy barlangszerű föld alatti helyen élnek... Ha azonban valakinek egy csöpp esze van, arra kell gondolnia, hogy a látási zavarok kétfélék, és két okból keletkeznek: vagy akkor, ha az ember világosságból megy sötétségbe, vagy ha sötétségből megy világosságra. Mármost meggondolva, hogy ugyanez áll a lélekre is: ha azt látja, hogy valamely lélek zavarban van, s nem képes valamit felismerni, ezen nem nevel értelmellenül...”

(Platón: ÁLLAM, VII – Szabó Miklós fordítása)

Az öregasszony

A járda szinte üres ezen az oldalon. A lárma, a kiabálás, a szirénák vijjogása messziről hallatszik, az emlékmű mogul, a hatalmas tér túlsó végéről. Itt csak néhány ember álldogál a boltok előtt, a fák között, tanakodnak, és mind arra figyel, az emlékmű felé. Fekete ruhás öregasszony közeledik a fehér kovezeten, lassan halad át a nagy üres térségen. Kezét melléhez emeli, mint aki vízben gázol, karján hatalmas táská hintáz, kezében valami fehéret szorongat, mintha attól félne, valaki elragadja tőle. Fáradtnak látszik. Úgy lép a járdára, mint aki lépcsőre kapaszkodik fel. Egy pillanatra maga elé néz, aztán felemeli a tekintetét, és lassan elindul a legközelebbi fához. A

férfi, aki egy kissé beljebb húzódott, egy másodpercre úgy érzi, feléje tart. Szeme sarkából figyeli az öregasszonyt, majd tekintete nyugtalanul visszatér az emlékműhöz, ahonnan most néhányan rohanni kezdenek a téren át. Az öregasszony két karjával a fának támaszkodik, és megint a földre szegezi a tekintetét. Táska mint egy inga jár. Kezét, amelyikben a papírt szorongatja, most felemeli, mintha vízőzontól akarná óvni, vagy attól félne, hogy leesik a sáros járdára. A férfi a téren rohanó embereket figyeli, és a fentről hallatszódó hangosabb, mind zavarosabb kiabálásra fülel. Hirtelen integetni kezd. Majd kiált valamit. Az egyik alak megáll, és körbepillant. A férfi ismét kiált. A másik egy pillanatig még bizonytalanul körülnéz, megpillantja társát, és gyors léptekkel elindul feléje a fák közé. Kezében kamera, vállán nagy bőrtáska, igen nehéz lehet, akadályozza a járásban.

Az operatőr megáll társa mellett, és élénk magyarázatba fog. Mindketten az emlékmű felé figyelnek, s az első férfi fél szemmel újra látja az öregasszonyt. Kisebnek látja, mint az előbb. Az öregasszony a fatörzs mellett lecsúszik a földre. Karjával átöleli az érdes fatörzset. Ujjai között szorongatja a papírokat, ujjperceit végighorzsolja a fa kérge. A járda hideg és nedves. Amikor lecsúszik, térdre rogy, a járda nedves és hideg. Aztán eldől, mert a térdében sincs elég erő. Aztán látja magasan fent a fák koronáját és mögöttük a magas házakat. Mintha szakadék mélyén heverne, s annak a peremén nőnének a fák, mögöttük pedig magas, világos sziklafalak emelkednének. A férfi nézi a téren rohanó alakokat, egyre többen vannak, mellette az operatőr a szeméhez emeli a kamerát. De máris tudja, hogy valami hiányzik a látóteréből, eltűnt az öregasszony.

– Az öregasszony – mondja a férfi –, az öregasszony összeesett.

Anyák a Maya térről

Az operatőr, aki keresztülrohan a téren, és megáll a társa mellett a járdán, megsokkolt már mindenfajta tüntetést. A világ legátropolitizáltabb társadalmában végzi munkáját. Főként az utóbbi években, az utolsó puccsista csoport bukása óta, mely csoport elődeihez hasonlóan rövid ideig volt uralmon, nem múlik el hét, hogy a Maya teret ne töltené be a tüntetők kiáltozása. A Casa Rosada előtt így mindennap lesben állnak az operatőrök, s felvételeiket a modern hírközlés egy másodperc alatt képes eljuttatni a világ bármely tájára. A bal- és jobboldali meg a köztes erők gyűléseinek és tüntetéseinek egyhangú sorjázásában, a radikális, mérsékelt és középutas követelésekről készült felvételek között mostanában kiabáló, olykor artikulálatlan hangon uvaltó, máskor pedig méltóságteljes hallgatásba burkolódzó asszonyokat mutató képsorok jelentek meg. E felvételek értéke egy csapásra magasra szökött a hírközlés világpiacán. A tudósítók és a közvélemény formálói hamar találó címet adtak a tüntető asszonyok szokatlan csoportképeinek: „Anyák a Maya térről”. Nehéz megmagyarázni, miért lettek annyira keresettek ezek a felvételek a világ hírközlésének dzsungelében. Keveset mond, hogy megjelenésük a „piszkos háborúval” kapcsolatos, mely háborúban eltűnt a katonai rezsim harmincezer ellensége. Ez a néhány év végül is csak epizód volt, csak fejezete egy hosszú háborúnak, csak jelenete egy több mint harminc éve tartó politikai tébolynak. Az eltűntek közül sokan végezték szakadékok mélyén, tömegsírokban, melyeket most kezdtek feltárni szerinte az országban, ám a tetemeiket többnyire nem lehetett azonosítani. Egyesek szerint tízezer embert gyilkoltak meg, mások esküdnek rá, hogy mind a harmincezer *desaparecido* halott. De a nyilvánosság már hozzászókkott a hullákhoz, amelyeket előástak, és fényképeken, televízióban mu-

rogattak. A nyilvánosságot kényelmes karosszékben ülve kell elképzelnünk, sörrel és sós süteménnyel maga előtt, amint szinte minden este bámulja a világ minden tájának halottaít, egyenruhára, öltözékre, fajra, termetre, életkorra, nemre való tekintet nélkül. Ezért a nyilvánosság felriadt karosszékében, amikor megpillantotta az anyákat a Maya téren, kezükben vagy a blúzukra tűzve megholt fiuk fényképével, amikor meglátta kisírt szemüket, zokogó arcukat. Ezek az anyák visszakövetelik a fiaikat, vagyis még reménykednek. Fiaik rajta vannak a *desaparecido*-listákon, de senki sem tudja megmondani, mi lett a sorsuk, vajon ott fekszenek-e valamelyik tömegsírbán, vagy valami csodás véletlen folytán még mindig élnek, börtönbe zárva, esetleg valami eldugott helyen. Ezeknek a zokogó asszonyoknak a megmozdulásait, sikoltozását, hadonászásukat sem az utcán, sem a képernyőn nem lehetett politikai szempontból meghatározni. Ezeket az asszonyokat szemmel láthatóan semmi egyéb nem érdekelte, csak a fiaik. A képernyő felzaklatott, kétségbeesett, mégis reménykedő arcokat mutatott. Talán éppen ez a tény és nem ennek rettenetes háttere készítette némi fészkelődésre a nyilvánosságot, vagy arra, hogy újabb üveg sört vegyen elő a hűtőszekrényből. És talán ezért voltak annyira keresettek egyszerre a Maya téren összegyűlt asszonyokról készült felvételek.

Az operatőr idegesen kotorászik a táskájában, odaszól a járdán álló társához, és objektívet cserél. Aztán tesz néhány lépést, az egyik fához támaszkodik, majd veszi az utolsó sorban rohanók képét, akik csatlakoztak a tüntetőkhöz, a rendőrség pedig szétzavarta őket. Társa odakiált neki.

– Az öregasszony – kiáltja –, az öregasszony összeesett.

Két *desaparecido* képe

A férfi a földön fekvő öregasszonyhoz fut, és megpróbálja talpra segíteni. Látja, hogy az öregasszony magánál van, hisz ránéz nyugtalan tekintetével, és feléje nyújtja a kezében szorongatott két fényképet.

– Rosszul lett – kiáltja a férfi az operatőrnek. – Asszonyom – szólongatja –, asszonyom, rosszul érzi magát?

Hóna alá nyúl, és ülő helyzetbe emeli. Az öregasszony sápadt, úgy tűnik, valóban elveszti az eszméletét.

– Vízet! – kiált a férfi a fák irányába, ahol társa a fa törzsének támaszkodva, kameráját a szeméhez tartva, a tüntetők utolsó soraira igazítja az objektívet. Ezek a püspöki palota felé rohannak, kiutat keresve. Az operatőr tétován hátranéz, majd folytatja a filmezést.

– Egy pohár vizet, Alberto – kiáltja a férfi, aki most úgy tartja karjában az öregasszonyt, mint valami zsákot. Lába kinyújtva a járdán, kiszállt belőle minden erő, maga is teljesen erőtlen, ölében a táská, kezében a két kép. Alberto legyint, aztán ismét az objektívhez nyúl. A tér most tele van rohanó emberekkel. A rendőrök kinyújtott kézzel kergetik őket, mintha fogócskát játszanának. A rabszállító autónál alacsony, fekete hajú férfit gumibotoznak. A tér túlsó végéből még mindig hallani az asszonyok sikoltozását; senki egy ujjal nem nyúlt hozzájuk, ám a rendőrök vasfala hullámtörőként tartja távol őket az elnöki palotától. Az utolsó sorokból pedig szedik össze a fiatalembereket, és tuszkolják őket a gépkocsikba. Alberto filmezi a jelenetet. Társának most sikerült felemelnie az öregasszonyt, táskáját a vállára veszi, őt magát karon fogja, és lassan egy padhoz vezet. Az öregasszony a padra roskad. A tér gyorsan ürül. Alberto elrakja a kamerát, a súlyos bőrtáskát meg a padra teszi, az öregasszony mellé. Elszalad, és kisvártatva visszajön egy pohár vízzel.

Társa az öregasszony szájához emeli a poharat. Az apró kortyokban iszik. A férfi megnedvesíti az öregasszony homlokát és halántékát.

– Elrontottad a felvételt – mondja Alberto lihegve.

– Ugyan, hisz mindig ugyanaz megy – legyint a másik.

– Ma élénkebb volt – így Alberto.

– Hagytam volna ott a járdán? – kérdi a másik.

– Mi mindent láttam én már, kedves barátom – mondja Alberto, miközben feláll, s még mindig azt lesi, nem robban-e ki ismét, nem támad-e valahol újabb csoportosulás. De semmi, a tér egyre üresebb, a sikoltozás is elcsitult. A szomszédos sugárútról a távolodó rendőrautó szirénáját hallani.

– Mégsem hagyhatod ott a járdán. – Alberto visszaül a padra, és most jobban szemügyre veszi a kettejük között ülő öregasszonyt.

– Hiszen őt ismerem. Itt van mindennap. Én ismerem magát, asszonyom – mondja Alberto.

Az öregasszony ránéz, és bólint.

– Kettőt veszített el. Két fia tűnt el.

Szakállával az öregasszony keze felé bök.

– Nézd, képek vannak nála.

– Megengedi, asszonyom? – kérdezi nyájasan a társa, s a fényképekért nyúl. Az öregasszony lassan szétnyitja az ujjait. A férfi elveszi a két képet, és nézi a fiatal szőke férfit, aki keresztbe vetett lábbal ül egy fonott karosszékbén. Fehér, nyitott ing van rajta. Úgy nevet, mintha a fénykép készítője éppen valami mulatságos dolgot mondott volna neki.

– A fia? – kérdi a férfi.

Az öregasszony bólint.

Aztán megnézi a másik fiatalember képét. Hasonlít amahhoz. Katonai egyenruhát visel.

– A testvére? – kérdezi az öregasszonytól.

Az öregasszony a fejét rázza.

– Nem a testvére – mondja Alberto.

– A fia? – kérdi a férfi.

Az öregasszony a fejét rázza.

– Hagyd – mondja Alberto –, nem ért kasztíliaiul. Nem is egészen tiszta. Bolyong a Maya téren, és mutogatja mindenkinek ezeket a képeket. Valami szláv nyelven beszél, oroszul vagy mit tudom én. Aztán jön mindig egy öreg pap, és elvezeti. De másnap újra itt van.

– Te, miféle egyenruha ez? – kérdezi a férfi.

Alberto szemügyre veszi a fényképet.

– Nem tudom, talán német. Régi a kép. Talán lengyel.

– Nem lengyel – mondja a másik.

– Akkor német – vágja rá Alberto. – Nem mindegy?

Az öregasszony nézi, amint kézzől kézre jár a két kép, szeme éberén követi a két férfi mozdulatait, a kezek és a két kép útját.

– Jó, de akkor mit keres itt ez a katona? A *desaparecido*-képek között?

– Mit tudom én – feleli Alberto. – Az asszony összekevert valamit. Mondom, hogy nem egészen tiszta. Figyeld a tekintetét.

Alberto feláll, és vállára veszi súlyos táskáját.

– Ott jön az öreg. El fogja vinni. Mi is mehetünk.

– Viszontlátásra, asszonyom – köszön a másik. – Nem lesz semmi baj. – Kedvesen mosolyog, az öregasszony bólogat. Fekete ruhás, ősz hajú férfi közeledik feléjük, nyaka körül papi gallér, a lábán vastag talpú súlyos cipő.

– Hol hagyta a kocsit? – kérdi Alberto.

– Ez nem német egyenruha – morfondíroz tovább a társa –, én ismerek a német rangjelzéseket.

– Nem mindegy? – feleli Alberto. – Hol parkolsz?

A pap odaül az asszony mellé, megfogja a kezét, és beszél hozzá. Az öregasszony bólogat. Aztán a képeket belerakja a térdén fekvő táskába. Felállnak, és lassan átvágnak a Maya téren, ahol már gyülekeznek az esti sétálók.

Az első kép – fiatalember világos ingben

Amikor a kioldóra mért nyomás és a fényképezőgép csattanása rögzíti nevetését, s megőrzi, amint a kertben ül egy fonott székből, világos ingben és keresztbe vetett lábbal, addig a pillanatig semmi olyat nem lehet elmondani Gojmir Blagajról, ami segíthetne megértenünk életének későbbi alakulását, a később elkövetkező szokatlan és erőszakos eseményeket. Az eseményeket, amelyeket az öreg pap a maga vidékies egyszerűségével és komolyságával az *ördög művének* fog nevezni. Arra a pokoli csel-szövényre gondol ugyanis, amit a sötétség fejedelme készített elő már rég, egy másik, távoli országban, hogy aztán itt, más emberekkel elismételje. E pillanatig ő, az egyik alsó-szlovéniai faluból való plébános, aki ismerte a fiút, örködött fejlődése felett, gondja volt rá, és a legbizalmasabb dolgokról beszélgetett vele, nem tudna semmit mondani, ami erre utalna. Hacsak azt nem, hogy a fiú tizenhét éves kora óta sokat beszélt neki arról, hogy semmi értelmét nem látja annak, amit tesz, az iskolának, a tanulmányainak, a hegyekbe tett kirándulásoknak. És az öreg pap nem gondolta, hogy ilyen minden fiatal. Többet akarnak, valami mást, valami magasabb rendű, felkavaró és vakmerő dolgot. Aztán megnyugodnak. Ebben tévedett. A fiatalember, aki most ott ül mellette egy karosszékből, és a lányra nevet, aki fényképezi őt, nem fog megnyugodni, mert a nyugtalanság mélyebb benne, mint azt az idős pap képzelhette. A fiatalember huszonöt éves, túl az anyja mellett eltöltött éveken, a tanulás meg a katonaság évein és az egyhangú munka óráin és napjain a bankban, ahol a takarékrészlegnél dolgozik mint tanácsadó. Ez van mögötte, előtte pedig emberek, események és találkozások, amelyek elől többé nem tud kitérni.

A képen, amit egy évtized múlva profi szemmel méreget majd valami riporter a Maya téren, a fiatalember mosolyog, nyitott világos ingében, egy fonott karosszékből. A kertben, ahol fülledt meleg van, ahol a fejük felett áttetsző vékony páráréteg húzódik, és teszi nehezzé a lélegzetet, habár a kert ama város közelében van, amit valaha úgy neveztek el, Nuestra Señora María de Buenos Aires.

Ada

E kerti pasztorál után pár hónappal ismerkedett meg Gojmir Adával. Találkozásuk szokatlan volt és meglepő, biztos, újar teljességgel véletlenszerű. Mert azután, hogy Ada átfurakodott a bejáratnál álló emberek csoportján, tarthatott volna akármerre. Később sohasem tudta megmagyarázni, miért lépett éppen őhoz.

A délelőtti munka a végére járt. A nő, aki szemben ül Gojmirral, elfordul forgószékén, felkel, és kedves mosollyal végigmegegy a bank nagy termén. A márványcsar-

nok tele van emberekkel, akik jönnek-mennek, legtöbbször a bejáratnál nyüzsögnek. A közeli egyetemről már két órája visszhangoznak a diákok kiáltásai, jelszavai. Úgy hallatszanak ideig, mint távoli hullámverés, mely felerősödik, majd hosszabb időre elcsitul. A kiáltozást rendőrautó szirénahangja szakítja meg. Az ügyfelek várják, hogy kiürüljön az utca, az alkalmazottak idegesen nézik az órájukat, mert közeledik az ebédszünet. Gojmir Blagaj kiírja az adatokat, és kitölti a papírt, amit az ügyfél hagyott az asztalán. Mikor egy pillanatra felemeli a tekintetét, észreveszi a lányt, aki átfurakodott a bejáratnál álló tömegben, körbepillantott a csarnokban, majd egy pillanat múlva odalépett hozzá. Gojmir arra gondol, hogy előbbi ügyfele felejtett el valamit, és ezért jött vissza, de máris látja, hogy egy másik fiatal nő tart feléje. Egy farmernadrágos lány, aki könyvcsomagot szorít a melléhez. Nyugodtan leül az imént üressé vált forgószékre, mint aki már számtalanszor ült ott.

– Valamit meg szeretnék kérdezni – mondja. Mozdulatlanul ül a széken, de Gojmir észreveszi, hogy nem bír uralkodni a tekintetén. Fejét kissé oldalra fordítja, s a szeme sarkából az ajtót figyeli. Láthatóan megremeg, amikor az ajtónál álló tömegben keresztülront egy könnyű, világos zakót viselő férfi, hóna alatt izzadságfoltokkal, meglazult nyakendővel.

– Ha nem tévedek – mondja Gojmir, és mosolyog –, magát keresik.

A lány csodálkozva pillant rá, és megpróbál mosolyogni. Szájának sarka enyhén remeg. Gojmir odahajol hozzá, és papírokat nyom a kezébe. A férfi fel és alá járkál a csarnokban, figyelmesen megnézi az ablakoknál sorakozó embereket. Gojmir mosolyog, és a kamatokról beszél. Csodálkozik tulajdon nyugodt mosolyán, és úgy érzi, tükrösen látja mosolygó arcát; csodálkozik ezen a békés arcon, hiszen pontosan érzi, milyen vadul lüktet a szíve. A szomszéd asztalnál ülő kollégánál figyelmesen nézi őket. A világos zakós férfi beleütközik valakibe, és udvariasan elnézést kér. Az utcán az utcamesen skandált jelszavak kiáltásokká hullanak szét, s az emberek az ajtóban a nyakukat nyújtogatják.

– Ne nézzen fel – mondja Gojmir –, az ismerőse már távozik. – A lány egy pontra mered a papíron, s egy darabig nem mozdul.

– Úgy – mondja Gojmir. – Elment.

– Köszönöm – mondja a lány, s a vonásai felengednek.

– Még egy kicsit maradnék – folytatja. – A nevem Ada. Azaz Adelina. A bátyám pedig Anselmo. Mulatságos, nem?

– Miért volna mulatságos? – kérdi Gojmir.

– Mindenki annak találja, az ábécérend miatt.

Gojmir az órájára néz, és a csarnokra, amely ürülni kezd.

– A bátyja is kint lármázik? – kérdezi.

– Igen – feleli Ada –, ő a leghangosabb.

– Csak nem hurcolták el? – kérdi aggódva Gojmir.

– Őt? – kacagja Ada –, őt ugyan nem – kacagja Ada. Nagyon szép Ada nevetése, szép hosszú a fekete haja, Ada, Anselmo húga nagyon szép lány.

A másik kép – a férfi egy ismeretlen hadsereg egyenruhájában

A fénykép, amelyen az operatőr, aki vizet hozott az öregasszonynak, s ezért elszalasztotta a menekülő tüntetőket, megpróbálja felismerni a másik *desaparecido* egyenruháját, ez a kép a világ másik végén készült, mintegy kilencezer kilométerre a Maya tértől. Ormótlan katonai géppel vették le, amilyent a német katonák is használtak.

1945 májusában készítették az ausztriai Karintiában. A durván szemcsés felületen érződik, hogy a képet kinagyították valahonnan, s egy másik arc a kép szélén mutatja azt is, hogy csoportképből emelték ki. A kamera, amit egy tiszt tart a kezében, néma szemével e pillanatban szokatlanul komoly katonacsoportot örökít meg. A csoport egy teherautó platóján ül, s a fiatal emberek egymás válla felett néznek a fényképezőgép lenszéjébe, páran a háttérben állnak zsebre dugott kézzel. Az ő sovány fiatal arcuk is komoly, tekintetük a fényképezőgép lenszéjébe néz, de mintha révetegen magukba mélyednének. A pillanatban, amikor a tiszt megnyomja a kioldót, a teherautó felzúg, és megrázkódik. Előtte asszonyok, gyerekek, katonák tömege nyílik szét. Kiáltások hallatszanak, páran integetnek. Aztán a teherautó elindul, az emberek utat nyitnak. Akik a platón állnak zsebre dugott kézzel, most a padon ülők vállába kapaszkodnak. Az operatőr a Maya téren valóban nem ismerhette a rangjelzéseket ennek a *desaparecidónak* a képén, amit a különös öregasszony hurcol mindenfelé. A férfi egy *elitni* hadsereg egyenruháját viselte.*

Anselmo

Egy spanyol drámából való a nevük, magyarázza Ada kacagva, miközben a röplapokat és az újságokat rakosgatja a földön. Apjuk rajongott a spanyol drámairodalomért. Különösen egy romantikus szerző, José Echegaray állt közel hozzá, s az ő darabjából vette a nevet gyermekeinek. Gojmir, aki Ada ágyának szélén ül, és éppen cigarettára gyújt, nem találja ezt olyan nevetségesnek.

– Pedig az – bizonygatja Ada –, mert Don Anselmo, akiről a bátyámat elnevezték, öreg nagybirtokos volt. Gazdagsága ellenére kivételesen nemes szívű. Ez a kombináció nagyon megtetszett apámnak, s ezért nevezte el fiát Anselmónak.

Gojmir még mindig nem érti.

– Az benne a mulatságos – mondja Ada –, hogy Anselmo a jószívű nagybirtokosok ellen harcol. Az igazi Anselmo olyan fontos embere ennek a harcnak, hogy illegálisan kell élnie. Az igazi Anselmónak tehát tulajdon neve ellen kell harcolnia, ha jelképesen értelmezzük a dolgot.

– És Ada? – tudakolja Gojmir.

– Adelina szerelmes, boldogtalan, megrágalmazott leány ebben a történetben. És ő is jószívű, igen nemes lélek.

Gojmir az ágy szélén ül, és Adát nézi, aki a padlón kuporog a papírjai között, s ezeket a mulatságos történeteket meséli. Homloka magas, haját a tarkóján fonja össze.

– Ezt az Anselmót – mondja Gojmir – nagyon szívesen megismerném.

Meg fogja ismerni. És amikor pár év múlva ugyanilyen helyzetben látjuk viszont Gojmirt, az ágy szélén cigarettázva, de *egészen megváltozva*, ezt a változást talán éppen ennek az ismeretségnek lehet tulajdonítani.

Casullo

1967 szeptemberében Gojmir váratlanul Casullóban, B. A. szegényes külvárosában találja magát. Anselmo van vele, Ada bátyja, akit itt különös módon mindenki csak

* Utalás a szlovén fehérek, a domobranok seregére, akik a háború végén angol fogságba estek, majd a szövetségesek kiadták őket Titóéknak, akik ezeket, mintegy tízenháromezer férfit 1945 júniusának első hetében bírósági tárgyalás nélkül belelőték Kočevski Rog szakadékaiba. (A fordító.)

Jordanónak ismer. Az utca sáros, a házak alacsonyok és roskatagok, itt-ott belátni a szobákba, ahol a rogyant díványon kövér asszony hever, és mozdulatlanul nézi a televíziót. Két zápor között Casullót elönti a napfény. A házak előtt férfiak üldögélnek, és tökhéjből vagy bádögbögréből isszák a forró paraguayi teát, a *matét*. Az utca sarában kutyák és macskák mászkálnak, kíváncsi kiabáló gyerekek veszik körül Gojmirt és Anselmót. A széles utcából egy keskenyebbe fordulnak, ahol kisebb a sár, és kevesebb a fény is, majd keresztülmennek egy használt autógumival teli udvaron, és megállnak egy alacsony ház előtt. Terhes asszony megy el mellettük, és hangosan üdvözlöli *Jordanót*. Belépnek a házba, ahol cigarettafüstbe burkolódzva néhány fiatalember várja őket.

Amikor csatlakoznak, a vita az előbbi hévvel folytatódik tovább. Folyik egész délután, késő éjszakába hajlón, a sűrű zápor közepette is, amely a tetőt veri, és szétmálasztja az udvar sarát. Az ismeretlen arcokkal teli füstös helyiségben az új elvtárs hallgatja a politikai elemzéseket meg a patetikus szónoklatokat, hallgatja, amint egymás szavába vág, akárha karddal kaszabolná a teret, amikor elhangzanak a radikális szervezetek nevének rövidítései. Hallgatja őket az illegális tevékenység módszereiről, csodálkozva hallgatja barátja, Anselmo hosszú beszédét, amikor az argentin háromszögről fejti ki nézetét, amely geografikus és demografikus geometriájával kijelöli a forradalmi akció irányait. Ezen a délutánon és az éjszaka első felében lesz tagja Gojmir Blagaj egy radikális politikai csoportnak, amely teljesen mindegy, hogy Ejercito revolucionario populárnak vagy bármi másnak nevezi magát.

Pavát, forró vizes bögrét adnak körbe. A vizet a száraz teára öntik. Gojmir egyetlen nevet, egyetlen arcot jegyez meg. *Witold Ozynsky* szláv nevét és a mozdulatlan szikár arcát. Witold kevés beszédű, de ha megszólal, mindig akciót sürget, kevesebb vitát, több világos és határozott tettet akar. Valahányszor beleszív a cigarettájába, úgy szorítja ajka közé, hogy ajka keskeny, egyenes vonallá vékonyodik.

Amikor Anselmóval végigmennek az éjszakai sáros Casullón, és egy eresz alatt rágyújtanak az utolsó cigarettájukra, mielőtt ki-ki odamenne a kocsijához, és miközben az eső minduntalan eloltja a gyufa lángját, Gojmir már tudja, hogy az élete megváltozott. Egyetlen délután leforgása alatt olyan alaposan átalakult, hogy nincs többé számára visszaút. És akkor, Anselmo úgy emlékszik, kellemes nyugtalanság, vagy ahogy *Jordano* szokta volt szakszerűen fogalmazni, *pozítív izgatottság* vett rajta erőt. Lelkes volt, tette kész, és úgy látszott, végre értelmét találta az életének.

El Mariscal

1972. november 17-én a kis *capotin el pasó*ban jókedvű társaság gyűlt össze: Ada, Gojmir, Anselmo és Witold. A *capotin* zsúfolásig tömve, a zsivallyan alig érteni egymás szavát. Az utca is tele van, az emberek ünnepi hangulatban hullámszanak a széles sugárúton. Tele van a Maya tér, tele a San Martín és a Santa Fé sugárutak, a Rivadavia autóáradat, valamennyi tülköl, az emberek integetnek az ablakokból, a járdán csoportokba verődve skandálnak. Zászlók. Egész Buenos Aires tombol a várakozásban. Ő érkezik, Perón, a Megmentő, húszéves száműzetéséből tér vissza. Az El Mariscalban összegyűlt baráti társaság új reménnyel köszönti hazatértét. Pár lépéssel arrébb az utcán lejátsszódik a már-már legendává vált illúzió, amit Casullo viskóiban és a belváros bérlakásaiban az idősebb elvtársak felemlgettek: a kreolok, a szegény és megalázott *descamisadók* a teherautókon, dobolva és dalolva a ragyogó és hivalkodó főváros főutcáján. Fényes nappal, a szemük láttára válik ismét valósággá egy régi

mítosz. Az El Mariscal zsvalyában nem hallják egymás szavát, pedig hangosan beszélnek, és mind egyszerre. Anselmo énekel. Gojmir Ada mosolyát nézi, és felemeli poharát. A lármában elkapja Anselmo énekének egyes szavait. Ez nem az a dal, amit most énekelnek az utcákon, s amit mindenki ismer, mert eleget hallották gyermekkorukban az iskolában, a hangszórókból, ez nem a Perónról szóló dal. Anselmo Che Guevaráról énekel, és cinkos hunyorításokat küld társai felé. Az egyik hallgatagon figyel a pokoli lármát, a tömeg hullámmását, a dobszót, énekszót és kiabálást. Witold nyugodtan mosolyog. De ezt senki sem találja szokatlannak. Már megszokták.

Levelek

Mint ismeretes, ez a történelmi illúzió csak rövid ideig tart. A mítosz nem válhat valósággá. Szétfoszlik, még mielőtt a megöregedett elnök, akinek egészségét kikezdték a száműzetés hosszú esztendei, meghal, és hagyja, hogy a tömérdek párt, áramlat, frakció és szervezet, amely egytől egyig mind az ő nevét viseli, egy pillanat alatt ismét félelmetes és áttekinthetetlen zürzavarba sodorja az országot. Az ünneplő sugárútra nyíló El Mariscal-béli társaság számára az a november 17. magasztos pillanatként őrződik meg, amit az elkövetkezendő *valósággal* teli események mihamar látomássá változtatnak. El Mariscal csak szünet, rövid tűzszünet a bal- és a jobboldal között dúló harmadik világháborúban. A csillogó főváros kulisszái mögött s a föld alatt ismét teljes erővel csapnak össze a szemben álló felek. Az *Alianza* a hadseregben és a rendőrségben lévő embereivel lecsap újra, a vadászat, a futás, az ellencsapás, a bujkálás, az emigráció, az illegalitás új évada kezdődik. A következő években ott látjuk Gojmir Blagajt Casullo amaz alacsony viskójában, egyre gyakrabban éjszakázik itt, Mar del Platában látjuk valami megbeszélésen, egy portugál kereskedő raktárában, Formosa környékén, a gyapotültetvények munkásai között, hosszú éjszakai beszélgetésen az egyetemistákkal, Córdobaiban, egy polgári lakásban, csillárok alatt, bőrfotelben. Anyja leveleket kap tőle, amelyek tele vannak szeretettel és az egészségéért való aggodással s a biztosítékokkal, hogy ökörlötte minden a legnagyobb rendben, és miatta egy percig sem kell aggodni. Anyja mellett gyakorta ott az idős pap, fekete ruhájában és ormóttan cipőjében, amely inkább illenék egy más éghajlathoz, egy régésrégi poros falusi úthoz, amely nincs többé. A pap hallgatagon figyel az idegeneket, akik a postát hozzák, és az asszony igyekezetét, kedves rimánkodását, hogy minél többet csikarjon ki fiáról az idegenekből. A fia életéről és rejtélyes *munkájáról*, az ágyakról, amelyekben alszik, az egészségéről, szívének dobbanásairól. Válasz nincs. Egyedüli választ és vigaszt a levelek jelentenek, melyeket gondosan elrak, és gyakorta elolvas, hogy az általános kedveskedések és a *drága mamának* szóló üdvözetek mellett felfedezzen valamit, ami eloszlatná rossz sejtelmeit. Rossz sejtelmei mind gyakoribbak, ezt leolvashatja arcáról az idős pap tévedhetetlen, átható tekintete, a *plébános úr*é, ahogy az asszony nevezi a hegymászó cipőt viselő, darabos mozgású, parasztos külsejű papot.

A pap

Az idős pap egy zöld tisztásról beszél az anyának. A tisztás úgy nyúlik az erdő belsejébe, akár egy füves öböl. Egész magasan fekszik, és ahogy ott áll, lába alatt elterül az egész völgy a földekkel, rétekkkel, szétszórt házakkal és a háttérben a fehér templommal. Mikor a templom felé pillant, látja kondulni a harangot. A harang megbillen, és nyelve teljes erővel oldalának ütkezik. Majd várja, hogy a hang elérjen hozzá,

az erdőszéli tisztáshoz, ahol áll. De ez sohasem következik be. A várakozás kínosan hosszúra nyúlik, az ég a vidék felett elborul, és közelebb nyomul a földhöz, mint vihar előtt. Szinte minden éjszaka megismétlődnek ezek a furcsa álmok. Mindig felébred, mielőtt a harangszó elérne hozzá. Ezt meséli az asszonymnak, noha tudja, hogy nem órá figyel. Mindenkinek megvannak a maga álmai, és megvan a maga élete. Az asszony álmai abban a pillanatban értek rettenetes véget, amikor 1945-ben a teherautó kivitte az állomásra a fiatal férfit, aki most a polcon álló kinagyított fényképről néz le rájuk. A pap, akinek szintén megvannak a maga álmai, ugyanott állt, azon a mezőn, és aggódva figyelte az *eltűnt* hadsereg bevonulását, s mintha látta volna még a férj komoly arcát, integető kezét. De ez már olyan messze van, és olyan régen történt, akár az álom, amelyre felriad minden éjjel. De tudja, hogy az asszony számára ez nem álom. Az asszony még sohasem gyűjtött gyertyát a kép előtt. Tudja azt is, hogy addig él a férfi, amíg remél ez az asszony. Ezt a reményt nem tudja és nem is akarja elvenni tőle. De szívében növekedik a szorongás, ahogy elnézi, amint az asszony mind nyugtalanabban rakosgatja az ismeretlenek által hozott leveleket, és lesz egyre szóltanabb, és kering a kép és a levelek körül, és arcára kirajzolódik a mozdulatlan balsejtelem. És minél többet beszél a pap a megpróbáltatásokról, amelyeket el kell fogadnunk, a gond és a szenvedés kegyelméről, annál inkább érzi, hogy ami itt, ebben a szobában végbemegy, az meghaladja az ő erejét. Az asszony mind együgyűbb arckifejezése és a pap különös álmai, az a fénykép és az az erdei tisztás csak távoli visszfénye bizonyos egyéb eseményeknek, csak része egy rettenetes játéknak, amit a pap többé nem képes felfogni.

Fekete haj

Mikor egy kései, de még mindig napos februári délutánon, 1974-ben Ada hazafelé tart az iskolából a külvárosi utcán, fülében és idegeiben a gyermekzsivallyal, szeme sarkából észreveszi, hogy mögötte pár méterrel a járdához kanyarodik és lelassít egy fekete autó. Ada önkéntelenül is beljebb húzódik. Az autó hangosat túlköl, s amikor Ada odanéz, fekete hajú, fekete bajsú férfit pillant meg az első ülésen, és arcvonásait ismerősnek találja. Pár lépés után összerenzen, és visszanez. Most látja meg a sofőrt. A bátyja, Anselmo ül a kormánynál, és vidáman nevet. Nevet a fekete férfi is, és e pillanatban Ada egész testén átcikázik a felismerés. Ez Gojmir, a kedvese, feketére festett hajjal, hosszú bajusszal. A bajsza is be van festve, mert az különben vörös, és nem illenék a fekete hajhoz, meséli Adának egy órával később. – Mégis mennyire megijesztettél – mondja Ada –, komolyan megijesztettél, mert ilyenkor az emberben minden összekeveredik a pillanat tört része alatt, az emlék és a felismerés, az idegenség és a félreértés, az ilyen pillanat összezavarja az embert, olyannyira összezavarja, hogy ismeretlen és borzongató érzés árad szét a testében. – És azután sem, amikor Anselmo valamilyen kifogással eltávozik, amikor egyedül maradnak a kocsiiban, a kihalt utcán, amikor Gojmir a lány haját, nyakát és ajkát csókolja, Ada ekkor sem tud megszabadulni attól a különös érzéstől. Este, abban a nappal és éjszaka közötti szorongásos időpontban, amikor a casullói szűk sikátor viskójának rozoga ágyán fekszenek, emberek és állatok erősödő esti zivallyát hallgatva, Ada hirtelen ráébred, honnan ered ez az érzés, amelyről nem tud szabadulni: Gojmir tulajdonképpen megváltozott. És nemcsak külsőre. Ada világosan érzi, hogy fáradt lett, megöregedett az egy év alatt, amíg távol voltak egymástól. A munkában, a végeérhetetlen éjszakai eszmecserékben, a nyomorúságos szálláshelyeken töltött éjszakákon, a hosszú utazásokon,

bujkálások és agitációk közepette valóban más emberré vált, profi lett, aki többé nem akar beszélni a munkájáról, a veszélyekről, amelyeket le kellett győznie, a célről, amely végtelenül messze van, és bizonyára elérhetetlen. Miközben kacag, ahogyan csak ő tud a ragyogó fehér fogsorával, miközben nézi Gojmir arcát, ahogy lehunyt szemmel föléje hajol, és az ajkát keresi, ezalatt Ada teljes bizonyossággal tudja, hogy soha többé nem lehet feléleszteni valamit, ami pedig létezett kettejük között. Ada mégis kacag, minél erősebb mellében a szorongás, annál jobban kacag.

A következő napokban Anselmo megerősíti, hogy mostanában valami nincs rendben Gojmirral. Szervezői képességei gyengülnek, szónoki tehetsége, amely nyugodt hanghordozásáról és világos okfejtéséről volt híres, hiteltelen és botladozó dadogássá változik át. A terepen, a hűtőházi munkások között néhányszor már teljesen csődöt mondott. A radikális diákság valamelyik éjszakai gyűlésén hirtelen elhallgatott, nagyon kínos helyzet állt elő, majd mikor megpróbálta ismét kézbe venni a gyeplőt, olyan zavarosan beszélt, hogy szavai közröhejbe fulladtak. A szervezet úgy véli, hogy a mostani egyre kuszább körülmények között Gojmirt egy időre ki kell vonni a forgalomból. Már csak a rendőrség meg az Alianza fokozódó tevékenysége miatt is, mert az utóbbi néhány jól álcázott ügynököt csempészett a soraikba. B. A.-ban tagjaik, szimpatizánsaik sorának veszett nyoma, köztük ismert közéleti személyiségeknek is. Ilyen helyzetben minden gyöngé láncszem katasztrófát okozhat.

A csapda

A következő napokban Anselmo kivesz Gojmir számára egy kényelmes kis lakást a Triumvirato sugárút közelében. Ada rendszeresen látogatja. Ahogy az iskola engedi, minden szabadidejét vele tölti. Meglepve látja, hogy Gojmir valóban úgy viselkedik, mint egy beteg. Betegesen kívánja Ada közelségét, érintését, ölelését, és ez egyre fárasztóbb. Ada óvatos kérdésekkel próbálja kipuhatolni, történt-e Gojmirral valami különös, olyasmi, ami eltérítette volna, netán közéjük állt valami váratlan esemény? De rövidesen rájön, hogy nem történt semmi különös. A betegség súlyosabb: Gojmir elvesztette a hitét abban, amit csinál. Ada megpróbálja eltitkolni felismerését a bátyja előtt, aki időnként némi életet hoz kirobbanó nevetésével és tréfáival ebbe a betegszobába. Gojmir egyre gyakrabban beszél anyjáról. Látni szeretné. Anselmo egyik látogatásakor már követeli ezt. Anselmo egyszerűen elutasítja a kérést. Amikor elmagyarázza Gojmirnak, mint szorul körülöttük a hurok, egyre erősebb a nyomás, és azok éppen ott, anyjánál várnak rá, Gojmir megnyugszik, és megint ír egy hosszú levelet. Egy este, amikor Ada indulna haza a szüleihez, erővel ott tartja a lányt. Azt mondja, nem bírja tovább. Mit nem bír, biztosan a magányt. Nem a magányt, feleli Gojmir, nemcsak a magányt. Nemcsak ezt a börtönt, amelyben egyszer csak itt találta magát, az egészségből van elege. Mert ő itt idegen. Ada ezt nem érti. Idegen – ordítja Gojmir. Harmincéves, idegen itt, és az egésznek nincs semmi értelme. Ada ezen az éjszakán is vele marad, elhalasztja a látogatást szüleinél, halogatja, amióta csak be-zárkózott ebbe a lakásba. Majd türelmesen hallgatja, amint hosszan és nyugodtan beszél a maga szláv, szlovén anyanyelvén. Szinte az egész éjszakát átvirrasztják, és amikor reggel végül elmegy tőle, vele megy Gojmir összes szava is. Úgy érzi magát, mint egy csapdában, mondja Gojmir. Valahányszor Ada elmegy tőle, úgy érzi, csapdában van, amelyből nem fog kimászni. Ada érti ezt, olyannyira érti, hogy most már nincs kétsége: Gojmir fél. Nem érti az idegenségét, hisz Gojmir itt él már évek óta, hiszen már rég elhagyta egykori barátait meg a többi emigránst, hisz itt van mellette ő, Ada

és Anselmo és láthatatlan, de biztos körben a bajtársaik. A félelmét azonban érti. Mert többé nem titok, hogy egyre gyakrabban tűnnek el emberek a soraikból. A szervezet felmorzsolódik. Anselmo látogatásai is egyre ritkábbak. Ada próbálja leküzdeni a benne feltámadó és ellenszenvvel keveredő szánalomérzést, miközben nézi ezt az elváltoztatott külsejű, fekete hajú, megvénült fiatalembert. Feketére festett haját, amely a hajtónél már újra világos, és így világos kört rajzol a homloka köré. És néha csak nagy nehezen tudja véka alá rejteni szorongását, amely Gojmirból költözik beléje, s aztán mindketten úgy érzik az éjszaka csendjében, hogy bármely pillanatban történhet valami. Gojmir félelme mélységes, testének zsigereiben tanyázik, a szívében, az emlékezetében, és Ada ezt a félelmet nem ismerheti.

Witold

A következő hónapokban Anselmo ezt a nyugodt, sápadt arcot kutatva megállapította, hogy két okból kerülhetett Witold Ozynsky a feketelisták összeállítói és az emberablók közé. A szervezetben befutott útja világos. 53 táján kapcsolódik a FUBA nevű diákcsoporthoz, együttműködik a gyűléseiken, tüntetéseiken. A FUBA betiltása után kizárják az egyetemről, a következő években a munkásokkal kapcsolatban álló kisebb csoportokban tevékenykedik. Leszolgálja katonaidejét, beiratkozik a kereskedelmi karra, a civil kormány éveiben pártfunkcionáriusként tevékenykedik. A 67-es államszűrés után ismét illegalitásba vonul, a következő hónapokban, talán már egész éven át érvényes az a változat, amit Anselmo alakít ki a Witold illegális munkatársaival folytatott beszélgetéseken és analógiák segítségével. Az első változat szerint Witold egy ismert rendőr, a „földimogyorósként” ismert zsarú klasszikus módszereinek áldozata. Witoldot egy este megállítja a rendőrség. A gépkocsi rutinellenőrzése során egy láda fegyvert találnak nála. Ez egymagában elég volna ahhoz, hogy Witold soha többé ne lássa viszont az apját, ne halljon több általa hön szeretett lengyel népdalt. Ekkor jelenik meg a földimogyorós férfi. Nem engedi, hogy Witoldot levigyék a pincébe, és ott szétverjék a fejét. Még azt sem engedi, hogy az irodában verjék ki a fogait. Senkit sem enged hozzányúlni. Híres emberismerete azt súgja, hogy ezúttal másként kell próbálkoznuk. A ládát visszarakják a csomagtartóba. Witold egész éjszaka furikázik le-föl a városban, össze van zavarodva, kalapál a szíve, lüktet a halántéka. Két óra szüntelen autózás után megállapítja, hogy senki sincs a nyomában. Úgy dönt, hogy hallgatni fog a rendőrségen tett látogatásról. Mert hogy is bizonyíthatná be, hogy *csak úgy* kiengedték? Ráadásul Witold jól tudja, mi történik azokkal, akiket *csak úgy* elenged a rendőrség. A ládát leadja a megbeszélthelyen. A következő napokban nem mozdul apja boltjából. Valahányszor megszólal a csengő az ajtó felett, s belép egy vevő, fájdó ürességet érez gyomortájon, mintha körhintán ülne. Tíz rettegéssel, nyugtalansággal teli nap és szorongásos éjszaka után úgy fogadja a földimogyorós férfit, mint a megváltót. Később hátul, apja irodájában a jövevény kér valami edényt, tányért például az amerikai mogyoró héjának. A látogatások és a hosszú éjszakai beszélgetések még néhányszor megismétlődnek. Majd Witold visszatér társai közé.

Anselmo elfogadja ezt a változatot, amit társai állítottak össze az adatok kitartó egyeztetésével. Mégis hiányérzete van. Túlságosan egyszerű, klasszikus módszer ez az ingadozók számára. Nem tudja összeegyeztetni Witold sápadt arcával, összeszorított ajkával, nyugodt, határozott arckifejezésével, melyet Anselmo mindannyiszor maga elé idéz, mikor a magányos utcákon várja vagy valami sötét kapualjban lesi Witoldot. Nincs idő rá, hogy foglalkozzunk Anselmónak a második változatról adott re-

konstrukciójával, mert Gojmir ott ül az ágyán, teljesen megváltozva, és várja, hogy valaki keresztezze az útját. Képzeljük el, ahogy Anselmo órákon át sétál a nagyváros utcáin Witold egykori menyasszonyával, aki semmit sem ért, és faggatja ezzel a furcsa, szenvedélyes és sápadt férfival kapcsolatos részletekről, ahogy Witold apjával beszélget a bolt mögötti kis irodában, mielőtt az apa ismeretlen helyre költöznék. Számitásba kell vennünk, hogy Anselmo útja hosszú és nehéz a második változathoz, mivel ez kívül esik tapasztalatain. A második változat túl komor Anselmo életfelfogásához. A második változat azt súgja, hogy Witold már kezdettől fogva a másik parton áll.

Kezdetnek ott egy pillanat Witold ifjúkorából, egy délután 1944-ben, amikor Ozynskyék döbbsen és bénultan merednek az újságba, melyben a zsfros betűk egy különös helynevet, *Kahyn* nevét rajzolják ki. A német hivatalos propaganda anyagával teli újságban rengeteg fénykép. Kihantolt sírok, hullákkal teli gödrök. Witold fiatal lelkében rettenetes szakadékot nyit az iszonyat, amely ezen az éjszakán költözött Ozynskyék lakásába. Hatalmas, fölfoghatatlan erők szédítik el. Egész éjszaka nem tud elaludni, és hallja, hogy a konyhában valaki zokog és bosszúért kiált. Úgy érzi, ezek a kiáltások kitöltik a mellében, és szíve körül támadt hatalmas úrt.

A második változat szerint, amit nem is annyira a tevékenységéről beszerzett adatok, mint inkább az arckifejezése, valamint a casullói találkozásokon tanúsított viselkedése alapján rekonstruálnak, furcsa szórakozottsága a *capotino el pasóban*, összeszorított ajka láttán, nos e változat szerint Witold a másik oldalon áll, s a titkós társaság tagja már kezdettől fogva.

Anselmo sohasem fogja megtudni, melyik a valódi a két változat közül. Egyáltalán fontos ez? Bár Anselmo szerint az első a *klasszikus* és a második a *komor* változat, és noha az egész együtt *vétellenek* bonyolult szövevénye, csak az biztos, hogy Witoldot a sors Gojmir Blagaj útjába sodorta. Akárki más is belesüvíthetne a csengőszóval az éjszaka csendjébe. De épp Witold volt az, aki eljött éjszaka, és becsengetett Gojmir rejtkehelyének ajtaján. Talán eleve ő volt kiválasztva, az első és a második változat szerint is vagy mindkettő ellenére.

Az éjszakai csengetés

Mikor a négy fal között felszív a villanycsengő, Gojmir összerándul és elsápad. Mintha érezne valamit, felül az ágyon. Mintha már egész nap tele lett volna szorongással, meséli Ada. Most talán valóban úgy érzi, de lehet, hogy minden egész másként történt. Mert nem hagyatkozhat egyedül az emlékezetére. Mondjuk, nem emlékszik már, miféle filmet nézett, amikor becsengettek. Egy darabig biztos volt benne, hogy valami olasz filmet, és Marcello Mastroianni mondott éppen valamit halkán, kétségbeesetten egy ismert színésznőnek. Most úgy érzi, nem így történt, most biztos benne, hogy ordítottak és lövöldöztek a filmben, hisz emlékszik, hogy lehalkította a televíziót, mielőtt az ajtóhoz lépett volna.

Mikor a lakás négy fala között váratlanul felsüvített a csengő, Gojmir az ágyon ült. Ada, aki felhúzott lábbal kuporog a fotelben a televízió előtt, most fölkel, megigazítja magán a vékony hálóinget, amely felcsúszott, és a combjára tapadt, kabátkát terít magára, és az ajtóhoz lép.

– Várj – mondja Gojmir. – Azt se tudod, ki az.

– Ki volna, hát Anselmo – feleli Ada.

Az ajtóban mégsem Anselmo áll, hanem Witold Ozynsky.

– Witold – mondja Ada – téged keres.

– Miért nem jön be? – kérdi Gojmir.

– A kocsiban vár – mondja Ada. – Vele mész – mondja, a szoba közepén áll, és mozdulatlanul nézi Gojmirt. És ma már biztos benne, hogy akkor már tudta, történni fog valami. De hát Witold, Witold, Witold, ha ő van itt, nem lehet semmi baj. És ugyanez volt Gojmir tekintetében, amint Ada tekintetét kutatta, ugyanez a Witold volt Gojmir tekintetében is. Ada áll, és nézi, ahogy öltözik. Lassan veszi fel a világos inget, és aztán oly lassan a zakót, hogy lent az utcán ideges dudálás harsan.

– Az ördög vigye el – mondja Gojmir –, hisz megyek már.

De ezt olyan hangon mondta, meséli Ada, mint aki heves belső feszültségét akarja palástolni. Szándékosan beszélt így, hogy elterelje Ada figyelmét a tulajdon zavarodott tekintetéről, amely keresett valamit a szobában, meg akart kapaszkodni valamiben a négy fal között. Majd a zsebébe nyúlt, és felcsatolta a karóráját, a tenyere felől a számlappal, ahogyan hordani szokta. Ada most tudja, hogy a keze remgett, és az óra kétszer is kicsúszott az ujjai közül. De Ada jóval később látja így a dolgokat, amikor Anselmónak és a többieknek meséli, vagy amikor megpróbálja elmagyarázni a történeteket az öregasszonynak, aki a két képet hordozza szüntelen. Az öregasszony nem hallgatja meg. Azaz senkit sem akar meghallgatni. Ő ellát mászóvá, mélyebbre, ahova Ada érzékei nem hatolnak el. Pedig Ada emlékszik minden részletre.

Gojmir a szoba közepén áll, és a zsebeit tapogatja. Lentről ismét felhangzik a türelmetlen túlköls. Gojmir Adához lép, és megsimogatja a lány könyökét.

– Jövök hamarosan – mondja.

Soha többé nem jön vissza.

A transzport

1945 májusában, amikor a teherautó befut a kis vasútállomásra, a katonák jó része már beszállt a nyitott marhavagonokba. *A fiatalember, aki a fényképen látható*, leugrik a teherautóról. Az állomás körül és a vagonok mellett angol katonák. Egy dzsip mellett tiszt tárgyal valami vasutassal, pálcájával idegesen csapkodja a nadrágját. A bevaгонírozás megállás nélkül, a katonai szerelvényeknél szokásos lárma és kiabálás nélkül folyik tovább. *A fiatalember, aki a fényképen látható*, a sűrke egyenruhás testek tömegében odafurakodik a mozdony mögé csatolt személykocsikhoz. Itt áll félkörben tisztjeinek egy csoportja, és hallgatagon füleli, hogy dübörögnek a katonai bakancsok a vagonok padlatán. *A fiatalember, aki a fényképen látható*, idegesen hadonászva magyaráz valamit az egyik tisztnek. Az legyint, és hátat fordít neki. A fiatalember elhúzódik, és vissza-visszapillant: már tisztjei is felszálltak a személyvagonba. Valaki a kezét nyújtja a fiatalembernek a legközelebbi vagon *nyitott torkából*. A fiatalember két kézzel ragadja meg a feléje nyújtott jobbot, és felkapaszkodik. Tüstént hallani az ajtó csapódását és ahogy az angol katonák sietve helyükre tolják a reteszeket. *A fiatalember, aki a fényképen látható*, az ajtó vastag falának dől, és körülnéz. Társai hallgatagok és sápadtak. Mindnyájan hallgatnak. Kívülről hallani, amint a vagonokat leretteszelik. Aztán a vonat megmozdul. Pár pillanat múlva lépések dübörögnek a vagon tetején. Odafent valaki hangosan nevet.

– Jézus – mondja a fiú, aki az ajtóban áll, a fényképről ismert fiatalember mellett, aki a kezét nyújtotta ennek, hogy fölsegítse a vagonba.

– Jézus – mondja, és zavarodott tekintettel bámul rá. Majd halkán megkérdezi: – Blagaj, hova visznek bennünket?

Az út

Zömök sofőr ül elöl, Gojmir nem ismeri. Witold a hátsó ülésen foglal helyet, keze a térdén, szeme az útra mered, az útra, amely egyre sötétebb. Witold mozdulatlansága egyszerre elviselhetetlenné válik.

– Witold – szólal meg Gojmir –, hova megyünk?

Witold hallgat.

– Witold – mondja Gojmir hangosan és határozottan –, ez nem a casullói út

Witold nem válaszol, a sofőr viszont odapillant a szélvédő feletti tükörbe. A hatalmas vén Buick üres és sötét külvárosi utcán robog. A házak egyre kisebbek, és egyre ritkábban állnak. A reflektorok ezután egy alacsony épületre szegeződnek, s amikor a sofőr lefékez, kétszer hangosat túlköl. Mihelyt a kocsi megáll, ismeretlen férfi jelenik meg a reflektor fényében, s egy másik már nyitja az ajtót azon az oldalon, amelyiken Gojmir ül. Szó nélkül melléje préselődik, s aki a fényben áll, az első ülésen helyezkedik el. A Buick nekilődül, miközben az ott elöl még az ajtóval bajlódik, s végül robajjal becsapja. A hallgatag társaság robog tovább a hosszú mezei úton az éjszakába.

A baloldalt ülő férfi büzlik a pálinkától. Jobbról Witold testének forróságát érzi Gojmir. A balján ülő férfi teljesen nekiszorítja. Gojmir előrehajol, és Witold arcába néz. Witold még mindig feszult figyelemmel fürkészi az autó reflektoraitól megvilágított utat. Gojmir tekintete Witold mozdulatlan arcát kutatja.

– Witold – szólal meg Gojmir kiszáradt szájjal, halkán –, mit jelentsen ez?

Szavai megállnak, ott remegnek a levegőben, majd ijedt madarakként röppennek szét a sötét férfialakok között a kocsiban. Aztán eltűnnek, elemészti őket a motor egyhangú zúgása. A kocsiban csend és sötétség.

Az állomás

Ahogy a vonat megállt, puskatus és husángok dübörgése a vagonok falán. A vagonok körül feldühödött tömeg. Férfiak, nők halált követelnek az árulók fejére. A katonák elhúzódnak a vagonok falától, a mindenhonnan harsogó dübörgés elől, akár egy ijedt nyáj. Valaki megpróbál imádkozni. Valaki így szól:

– Ez a vég.

De ez még nem az. Ez csak a vég kezdete.

Blagaj érzi, hogy a mellette álló fiú a kezét keresi. Erőtellenül szorítja meg, a másik tenyere nyirkos és hideg.

A téglagyár

Az autó zötyög a gidres-gödrös makadámúton. Sötét van. A nagyváros fényei messze mögöttük maradtak. Aztán hosszú, alacsony épületet pásztáznak végig a reflektorok, körülötte a téglatormeléket, amely ropog a kerekek alatt. A három férfi kiszáll, és kihúzza Gojmirt a kocsiból. A sofőr kikapcsolja a motort, és a volánra dől. Sehol egy hang, sehol egy fuvallat. A levegő mozdulatlan, amikor a csoport elindul a téglagyár melletti mély agyaggödörhöz.

Bizonyos másik gödrök

A világ túlsó végén, valami kilencezer kilométerre az elhagyott téglagyártól és agyag-gödörtől, ahová a festett hajú, elváltoztatott külsejű Gojmir Blagajt vezeti a három férfi, a messzi 1945. évben, egy langyos tavaszi délutánon Kočevje szlovén városka közelében egy erdei úton áll meg a rongyos, bemocskolt egyenruhájú férfiak fegyveres őrökkel körülvett menete.

Hárman telefondrótot gombolyítanak egy széles tekercsről, és harapófogóval vagdossák darabokra. Az őrök veszik a drótdarabokat, és csuklójuknál fogva kötik össze a katonákat. A közelből egy-egy lövés és közben a golyószóró sorozatai hallatszanak. A fogoly, akit majd felismerünk a szemcsésre nagyított és a csoportképből kiemelt fotón, a Maya téren, tébolyult tekintettel követi az ór mozdulatait, amikor az szorosra húzza csuklóján a drótot. Aztán az ór szemébe néz, amely véres az őrségben töltött álmatlan éjszakáktól.

– Könyörgök – suttogja hirtelen a fogoly –, lazára kösd.

Az ór csodálkozva néz rá.

– Fiam van – suttogja –, könyörgök.

– Nem lehet – mondja az ór, és körülpillant. – Nem lehet.

– A neve Gojmir – mondja a megkötözött olyan hangosan, hogy a csendes, sápadt emberek megbolydulnak körülötte, akár a megriadt nyáj.

– Mi van ott? – kiált egy hang az erdő széléről. Az ór hátralép, és puskatussal a megkötözött vállára sújt.

Az oszlop megmozdul. A lövések egyre közelebből hallatszanak.

A gödrök felől.

A szakadék

A nyolcvanas évek elején az egész világ értesült a Campo da Mayo közelében, a La Plata-i temetőben és sok más helyen feltárt tömegsírokról. Az újságok közölni kezdték a részleteket, a televíziós társaságok pedig a képeket a Maya téren felvonuló kétségbeesett anyákról, akik a fiaikat vagy legalább azok holttestét követelték. Egyre több áldozatát hantolták ki a titkos ideológiai háborúnak, amely senkinek sem hozott győzelmet. Csak a kioltott emberéletek maradtak utána, és a több tízezer *desaparecido* listái, akikről soha többé nem derül már ki, hogy hol tűnhettek el. Valami önjelölt caudillót, aki állítólag saját kezűleg gyilkolta az elrabolt embereket, még bíróság elé is állítottak, ám az a tárgyaláson makacsul hallgatott. Mi mást tehetett volna. Egyetlen anyának sem adhatta vissza a fiát. Előkerültek olyanok is, akik a sötétség leple alatt elmenekültek az agyonlövetés elől. De ezek is hallgattak. Csak egy kreolról beszélték, hogy kimászott a halottakkal teli tömegsírbelől, s aztán egy pohár pálinkáért, részegen elmesélte, amit látott. Elmondta, hogy összekötözött kézzel vezették a gödör szélére. Kivégzője pisztollyal lőtte tarkón. De a golyó csak a fülét súrolta, s ő élve zuhant a tömegsírba. Testekre zuhant, rettenetes sóhajtozás, nyögés és hörgés volt körülötte, mert volt még, aki élt. A kreol éjszaka kimászott a hevenyészve betemetett sírből, és megszökött. De ezt csak úgy beszélték az emberek. Ellenőrizni senki sem tudta, mert a részeges kreol hamarosan eltávozott valahova az ország belsejébe, és nyoma veszett a végtelen pampákon. És mint mondtuk, az a néhány *desaparecido*, akik újra felbukkantak az emberek között, komolyak maradtak, és hallgattak.

Trofóniosz barlangja

A régi görögök azt mondták a komor, szomorú emberre, hogy megjárta Trofóniosz barlangját. Aki látta annak rémségeit, a föld alatti folyosókat, a kígyókat, és aki megmenekült onnan, annak arcát holta napjáig sötét árny ülte meg.

Úgy tartja a mítosz, Trofóniosz és bátyja, Agamédész építette fel Apolló híres delphoi templomát. Mivel a két testvér híres építész volt, a hatalmas Hirieosz király megparancsolta nekik, építsenek számára egy különálló épületet, amelyben biztos helyen tudhatja kincseit. A két testvér hamarosan befejezte az épületet, de építettek hozzá egy titkos bejáratot, hogy megkaparinthassák a kincseket. Hirieosz ennek nesztét vette, és csapdát állított. Csak Agamédészt fogta el. Trofóniosz néhányszor megpróbálta kihozni testvérét a börtönből, de mivel rövidesen világossá vált, hogy nem tudja kiszabadítani, és a tulajdon élete is veszélybe került, mivel felismerték volna fivére arcvonásairól, levágta a testvére fejét. Abban a pillanatban elnyelte a föld.

Egy erdőszerű föld alatti barlangban élt ezután. Aki vette a bátorságot, leereszkelhetett hozzá titkokért vagy jóslatért. De tanácsát csak azután kérhette, hogy kiállta az összes próbát. Nem mindenki állta ki ezeket, és nem mindenki tért onnan vissza. A barlang szájához, amely fekete torokként tátongott, föld alatti folyosók és termek során keresztül lehetett eljutni. Majd létrán kellett leereszkelni a következő üregig, ahol olyan szűk volt a nyílás, hogy csak lábbal lefelé lehetett továbbjutni. Amikor nagy nehezen keresztülpréselődött az ember teste, hirtelen zuhanással ért a szakadék fenekére. Aki hallani akarta a jóslatokat vagy a kérdéseire adott válaszokat, mézes árpakalácsot kellett mindvégig a kezében tartania. Ez volt a fizetség, ez csillapította a barlangban hemzsegó kígyók mohóságát, viszont az alászálló nem kapaszkodhatott meg a láthatatlan alkalmatosságban, amely aztán kiemelte a barlangból. A rettenetes barlangban való tartózkodás tarthatott egy nap és egy éjszaka is. Volt, aki sohasem tért vissza. Egyeseknek néha sikerült meghallaniuk a jóslatot. Az említett láthatatlan eszköz segítségével aztán visszatértek a felszínre, de fejjel lefelé. Kint aztán leültek az emlékezet istennőjének, Mnemoszünének székére, és felidézték a barlangban átélt rettenetes élményeket, amelyek örök életükre beléjük ivódtak.

Epilógus

Mégis végig kell mondanunk a történetet. A három férfi az elhagyatott tégláégető felé vezeti Gojmirt. Ez többé nem kérdez, s futásra sem gondol. Witold mozdulatlan arcán valami félreértés megfejtését fürkészi, s úgy érzi, minden pillanatban kiderülhet a tévedés. De a mellette haladó két alak és a volánra borulva az autóban maradó harmadik jelenléte azt sugallja neki, hogy ez nem fog elkövetkezni. Nem következik el azért sem, mert összeszorított foggal ott lépkedett mögöttük Witold, más, távoli sírgödörök megbosszulója. Mit sem tesz az, hogy Gojmirnak semmi köze azokhoz a tömegsírokhoz. Gojmir rettenetes és értelmetlen játékba bonyolódott, és most feketére festett hajjal, szívében fogyadozó reménnyel lépked az út végén álló hosszú sötét épület felé.

Hagyjuk ott őket ezen az úton. Nem mintha el akarnánk tekinteni a részletektől, amelyekkel tele vannak az újságcikkek és a *túlélők könyvei*. Hagyjuk el őket ezen az úton Ada és az ő reményei kedvéért. A következő napokban Adát hatalmába keríti a nyugtalanság, majd szörnyű balsejtelem lesz úrrá rajta. Egyszerre megbán minden rossz szót, minden rossz gondolatot. Talán megbánja azt is, hogy egy nap delén könyvekkel a kezében berohant a bankba, és ott találkozott a fiatalemberrel, aki nincs töb-

bé. Keresni fogja Casullóban és mindenütt a külvárosi hűtőházakban, hátha ott van a munkások között, hóna alatt egy csomó újsággal, világos vagy sötét hajjal. Aztán felkeresi Gojmir anyját, és hallgatagon ül ama *két fénykép* előtt. Hagyjuk őket Anselmo kedvéért is, aki Jordano néven, a zsebében pisztollyal nyit be a hivatalokba, csönget a lakásokba, hogy rátaláljon a nyugodt arcú, összeszorított ajkú Witoldra. Egyszer majd hírt kap arról, hogy látták Witoldot Rosarióban, május 25-én, a jacaronda ünnepén, a rendőrségi díszszemlén. Ott is keresni fogja társaival, de hiába. És jobb lesz így, mert új áldozat esne az emberiség történetének legértelmetlenebb háborújában, a harmadik ideológiai világháborúban. És hagyjuk el őket ezen az úton legfőképp az öregasszony miatt, aki ott bolyong a Maya téren a két *desaparecido* képével, hatalmas és tébolyult reményben, hogy sohasem kell gyertyát gyújtania e két kép előtt. A Maya tér állandó látogatói már ismerik. Az operatőr, aki mindig ott van a kamerájával, hogy elkapjon valamilyen rendkívüli eseményt, barátságosan rámosolyog. Esze ágában sincs, hogy éppen őt vegye le, pedig ő a legnagyobb, legcsodásabb jelenség a maga megingathatatlan reményével és hitével. Néhány járókelő ismeri az öreg vidéki papot is, aki ormótlan cipőjében odacsoszog a sima kövezeten, karon fogja az öregasszonyt, aztán együtt elmennek a Pedro de Mendoza-emlékmű irányába.

Nádasdy Ádám

A KOPORSÓ

Fényes a fedele, széttartanak
egy pontig élei: valami lendület
szorult bele, aztán összeszűkül,
a béka tartja így a lábait,
összetett sarokkal. A csipke kilóg,
mint egy olasz pap becsípett karinge
az autó ajtaja alól.
A cirádák bántóan elnagyoltak:
aki faragta, úgy látszik, nem biztos abban,
hogy szép-e a halál.
Mindenki elszaladt, sehol egy szállító,
ez meg csak fénylik túldíszítve,
mint egy nagy torta. A szél cibál,
én mélyen, szépen átfagyok,
lelassul mindenem, az eső gyorsul; ez
áthatóan, férfiasan sugárzik,
saját időt, mással nem oszthatót.
Itt álldogálok, hiszen nem üres.